

L'esperanto i Vilassar de Mar

Damià de Bas

No sé si algú de Vilassar de Mar haurà recordat que enguany s'ha complert el centenari del Cinquè Congrés Mundial d'Esperanto celebrat a Barcelona el mes de setembre del 1909, i en el qual Vilassar de Mar havia de tenir un paper destacat a través de Vilasara Stelo, la nombrosa associació de la nostra localitat presidida per Josep Pujol Mascaró, una de les agrupacions esperantistes més primerenques de la península.

L'ànima de l'organització d'aquell Cinquè Congrés fou Frederic Pujulà Vallès, entusiasta divulgador de la llengua internacional ideada per Zamenhof. Una iniciativa innovadora en aquell congrés, va ser la idea d'incloure-hi uns *Internacia Floraj Ludoj* (Jocs Florals Internacionals) que, de comú acord el Comitè organitzador i l'agrupació Vilasara Stelo, haurien de celebrar-se a Vilassar de Mar.

Arran d'aquell Congrés i d'aquells Jocs Florals, Vilasara Stelo va iniciar la publicació mensual de la revista local *Fides*, impresa als tallers de la Impremta Moderna de Josep Fors, de la nostra població. Encara que com a subtítol s'hi llegia «Arts, Ciències, Esperanto, Literatura, Noves locals, etc.», el veritable motiu de la seva aparició era ser el portaveu de l'associació esperantista, per tal de divulgar aquesta llengua internacional entre els vilassarencs i informar dels preparatius dels Jocs Florals.

De la revista *Fides* van aparèixer sis números; els números 1, 2, 3, 4 i 5 duen data d'abril, de maig, de juny, de juliol i d'agost del 1909, i consten de setze pàgines de text més quatre de coberta, aquesta consistent en una portada, i les altres tres pàgines amb anuncis. El darrer número que coneixem és doble, número 6 i 7, de setembre i octubre, amb vint-i-quatre pàgines interiors de text. El número 1 mesurava 170 x 250 mm, i els altres 200 x 270 mm.

A la pàgina 1 del número 1 hi ha la presentació i salutació, en català i signada per La Redacció, que amb el títol «Déu vos guard!» diu, entre d'altres coses:

«Anem a crear un portaveu que sigui fidel expressió del pensar i sentir de les aspiracions del nostre poble i dels qui com ell pensin. Volem ajuntar els nostres esforços per contribuir a la reivindicació de la Pàtria conreant amb entusiasme les seves lletres i posant al seu costat l'humanitari ideal d'aquell savi polonès que ha dedicat tota la seva existència a enderrocar les muralles que separen la vida dels pobles.»

Segueix una pàgina ocupada enterament per un escrit sense signar titulat «Esperanto» en dues columnes, la de l'esquerra en català i la de la dreta en esperanto. Ve a dir que hi ha moltes publicacions especialitzades en la llengua esperanto i que *Fides* pretén propagar aquest idioma artificial en una revista amb temes diversos d'interès local i general i en ambdues llengües, la nostra i la internacional, per tal d'introduir a poc a poc l'invent de Zamenhof entre els vilassarencs.

A la tercera pàgina, l'insigne esperantista Frederic Pujulà Vallès signa l'escrit titulat «El ver entusiasme». Un dels paràgrafs diu: «Vilassar [...] contribuirà sens dubte, donant l'exemple més que cap altra, a protegir l'organització del proper Congrés d'Esperanto, que tanta glòria li ha de reportar. [...] No tenim cap dubte que els fills de la vila que allotjarà els primers Jocs Florals Esperantistes prendran com un deure aportar llur òbol a la Caixa del Congrés, i que serà la vila que aportarà a les nostres llistes un nombre més gran d'adherits, manifestant el seu entusiasme pràcticament i de la sola manera que els entusiasmes són productius».

Segueixen quatre pàgines escrites enterament en esperanto, ocupades per les bases dels *Internacia Floraj Ludoj*: Condicions generals, Comitè i Jurat, Temes i Premis. La Flor Natural al lema «Amor», la concedia la Societat Esperantista de Vilassar de Mar, l'Englantina l'atorgava la publicació *La Revuo*, i la Viola d'Argent el Comitè del Congrés. Hi havia fins a quaranta-dos premis, entre ells, un d'Alfons XIII de 250 pessetes, un altre del ministre d'Afers Estrangers Juan de la Cierva, etc. El dotzè, consistent en un objecte d'art, era de l'Ajuntament vilassarenc per un treball de tema lliure. Pel Comitè dels Primers Jocs Florals Esperantistes signa aquestes bases el seu secretari, el vilassarenc Josep Pujol Mascaró.

També trobem una relació dels manuscrits rebuts fins al 15 de març, que sumen set, un d'ells optant al premi ofert per l'Ajuntament vilassarenc.

Dins de l'anomenada Secció Local, hi ha una notícia de Vilasara Stelo informant que aquesta societat té oberts tres cursos d'esperanto, un per a senyoretetes, un d'elemental per a homes, i un de superior, tots de dues hores setmanals. També notifica que la Junta Directiva «treballa incansablement en l'organització dels vinents Jocs Florals Esperantistes, que prometen ser un èxit» a la vista dels nombrosos treballs rebuts.

Al número 2 de *Fides*, pàgina 1, amb el títol «Primers Jocs Florals Esperantistes», Josep Pujol Mascaró fa una crida entusiasta per tal que el poble de Vilassar de Mar s'aboqui en la celebració d'aquests Jocs Florals, la primera vegada que se celebrarà al món un tal certamen en esperanto, que és una iniciativa de l'associació vilassarenca.

Més endavant, en aquest mateix número, hi llegim el conte de mossèn Jacint Verdaguer *Qui no et conega que et compri*, en català la columna de mà esquerra i en esperanto la de mà dreta, aquesta versió a càrrec de Josep Pujol Mascaró.

També hi ha la relació dels treballs rebuts fins al 15 d'abril, en total vint-i-quatre, amb cinc que opten al premi de l'Ajuntament vilassarenc.

En l'apartat «Vilasara Stelo» trobem la notícia que una representació de la societat va assistir a la festa dels Jocs Florals de Barcelona per estudiar-ne l'organització interior per als «Jocs Florals Esperantistes que celebrarem en nostre poble i que prometen ésser un èxit. [...] «Vilasara Stelo» veu amb molt de gust les sol·licituds de sòcies que s'han presentat i espera que per a la festa dels Jocs Florals, dita societat podrà comptar amb un estol de Senyoretetes que facin honor al sexe i rebin com se mereixen les moltes esperantistes que segurament ens visitaran».

Al número 3 de *Fides* llegim «La ŝafino» (L'ovella), un conte francès traduït a l'esperanto per Fernando Muray, un altre vilassarenc esperantista. A la mateixa pàgina comença la relació de manuscrits rebuts fins al 15 de maig, que sumen seixanta-set, nou dels quals opten a la Flor Natural i sis al premi atorgat per l'Ajuntament de Vilassar de Mar.

Més endavant, s'anuncia la publicació del calendari esperantista per a l'any 1910, amb instruccions de com poder-lo adquirir.

Hi ha dues pàgines dedicades a «Curiositats científiques», unes lliçons de matemàtiques a càrrec del professor Jeroni Anyé Casanovas, que es presenten en dues columnes, una en català i l'altra en esperanto, amb traducció a la llengua internacional a càrrec del mateix autor.

També es comunica que des del mes de juny la societat Vilasara Stelo ocupa el local del dissolt Foment Vilasanenc, a la Plaça, i que hi ha el propòsit d'iniciar un altre curs d'esperanto per a homes i un per a senyoretetes.

A *Fides*, número 4, hi ha la llista dels originals rebuts fins al 31 de maig per als *Floraj Ludoj*, en total, cent noranta treballs, dinou que opten a la Flor Natural i nou al premi vilassarenc. També hi trobem dues pàgines amb la segona part de les «Curiositats científiques», a càrrec de Jeroni Anyé, en català i esperanto.

Al número 5 de *Fides* llegim el conte de mossèn Jacint Verdager *Els tres savis prudents dels Piteus*, en dues columnes, català i esperanto; amb la versió en la llengua internacional a càrrec de Fernando Muray.

En una altra pàgina hi ha la tercera part de les «Curiositats científiques» de Jeroni Anyé, en català i esperanto.

Més endavant, en l'apartat «Vilasara Stelo», entre d'altres notícies de la societat hi ha la inserció d'un comunicat dirigit a aquesta agrupació:

«Senyor President del Sots-Comitè dels Jocs Florals:

Molt senyor meu: Vàreu sotmetre a la decisió d'aquesta Presidència el desacord entre els membres del vostre Sots-Comitè, que van dividits en dues parts, una que opina que la festa dels Jocs Florals ha de tenir lloc a Vilassar i l'altra que vol que se celebrin a Barcelona.

Considerant imparcialment la vostra demanda, tenint en compte el bé de l'Esperanto, i convençut que tots acceptareu el veredict, i malgrat això, que tots treballareu com fins ara per la propagació i importància de la nostra llengua internacional, i per l'èxit de la festa, aquesta Presidència ha decidit: Que la festa dels Jocs Florals tingui lloc a Barcelona, al Saló de Llotja, com va acordar-se fa algunes setmanes.

Per a satisfacció de tots i explicació d'aquest acord, us manifesto seguidament els arguments en què em recolzo: La major importància de la capital de Catalunya; la major facilitat per aplegar a Barcelona mateix tots els congressistes; i per consegüent, els grans obstacles que trobaríem per traslladar més de mil persones alguns quilòmetres lluny de

Barcelona; les inoportunitats que tindríem per encabir tantes persones dins d'un envelat en època calorosa, com d'altra part el temps tampoc ofereix seguretat, etc.

Esperant que tots comprengreu la raó d'aquest acord, quedo coralment vostre, F. Pujulà.»

A les pàgines 15 i 16 del número 5 de *Fides*, hi ha la relació general dels consolats i societats esperantistes a tot el món: en aquell any 1909 eren setanta-tres consolats i 1.475 societats repartits entre quaranta-cinc països.

I arribem a l'exemplar doble de *Fides*, número 6 i 7, amb tres pàgines dedicades a ressenyar els actes del V Congrés Esperantista de Barcelona, ja celebrat el mes de setembre. En unes altres tres pàgines hi ha un conte de Joaquim Ruyra enterament en esperanto, traduït per Josep Pujol Mascaró, amb el permís personal de l'autor.

Dues pàgines més són ocupades per l'article «La trisecció de l'angle», a dues columnes, en català i esperanto, obra de Jeroni Anyé Casanovas, capità de la Marina Mercant i professor de Nàutica.

En l'apartat «Vilassara Stelo» hi ha un espai dedicat a transcriure els textos de dos telegrams de protesta de la societat esperantista local, expedits el mateix dia de la inauguració del Congrés de Barcelona. El primer deia: «Esperantisto Kongreso, Barcelona. Protestem enèrgicament celebració *Floraj Ludoj* a Barcelona i desatenció Comitè envers nostra Societat, iniciadora i organitzadora dels mateixos». L'altre deia: «Doktoro Zamenhof, Hotel Colon, Barcelona. Respectuosament salutem al Mestre, manifestant-li nostre disgust per l'indigne procedir Comitè envers nostra Societat, iniciadora i organitzadora *Floraj Ludoj*».

D'ençà que Vilassara Stelo havia proposat de celebrar uns jocs florals, el Comitè organitzador acordà que se celebressin a Vilassar de Mar, i així ho va prometre el seu president en Frederic Pujulà i Vallès des de la revista *Fides* (número 1, pàgina 3) i en la conferència que havia donat en el Foment Vilassarenc el dia 7 de febrer d'aquell mateix 1909. L'escrit que segueix a la transcripció dels telegrams és dedicat a lamentar el fet que l'agrupació de Vilassar de Mar fos desposseïda de la celebració dels Primers Jocs Florals Internacionals d'Esperanto dintre del V Congrés Internacional Esperantista de Barcelona, i també a rebatre els arguments aportats pel Comitè per justificar el canvi. Diu l'escrit:

«No cal dir el sentiment i disgust amb què Vilasara Stelo va llegir la comunicació del senyor Pujulà participant l'acord que els Jocs Florals Esperantistes tindrien lloc a Barcelona, car respecte al punt de la celebració de la festa ell mateix, en dita Societat, va fer-se eco anteriorment de la condició precisa de celebrar-los a Vilassar.

I, si no, què venia a representar el premi de la Flor Natural que regalava Vilasara Stelo i que a darrera hora va acordar retirar? I què significava el premi de l'Ajuntament de Vilassar de Mar (que amb molt bon encert retingué) si la festa se celebrava a Barcelona? No va editar el mateix Comitè postals oficials de la *Floraj Ludoj* amb el rètol «Vilassar de Mar»? Tot això prova, i el senyor Pujulà ho sabia molt bé, que Vilasara Stelo va ser la iniciadora d'aquella festa i que la tasca que va pesar sobre ella per a l'adquisició de premis va ser gran si es considera que n'obtingué la majoria i els més importants.

En tals circumstàncies, estranyàrem molt que el senyor Pujulà es veiés amb cor de revocar la seva primera paraula que ho era d'honor, i de prendre una decisió tan contrària al sentir de tots els socis de Vilasara Stelo, car els crèiem mereixedors d'una mica més de consideració.

Ha passat l'oportunitat de discutir si tal acord era o no vàlid. La qüestió del lloc de la festa era punt capital, i si volia canviar-lo, al nostre entendre, no podia el Comitè sol acordar-ho sense el consentiment dels individus i de les entitats que ens havien ofert premis per als primers Jocs Florals Esperantistes de Vilassar de Mar.

Però analitzem els arguments que al·legà recolzant la seva decisió: **La major importància de la capital de Catalunya**. No comprenem que la importància de Barcelona reporti cap benefici a la festa, sinó que el parer de moltes persones competents s'ha manifestat en sentit contrari, car creuen que l'acte celebrat a Vilassar hauria cridat més l'atenció de fora, en tant que a Barcelona ha quedat ofegat dintre del Saló de Llotja, despullat de la importància que revesteix.

Però si la importància de Barcelona la hi dóna en el sentit esperantista, s'ha equivocat del tot. La proporció de congressistes en relació als habitants, havia de ser a Barcelona sis-cents, si a Vilassar foren dos; cal advertir que en conèixer molts socis el gran tort del Comitè envers Vilasara Stelo, foren molts que es refredaren de fer-se congressistes com era abans llur propòsit. I deixant a part aquest punt, si a Barcelona li corresponien sis-cents congressistes, només se'n comptaren setanta-cinc. Quina vergonya per als organitzadors del V Congrés!

Passem a l'altre: **La major facilitat per aplegar a Barcelona mateix tots els congressistes i, per consegüent, els grans**

obstacles que trobaríem per traslladar més de mil persones alguns quilòmetres lluny de Barcelona. És curiós que un tan zelós Comitè trobés aquestes dificultats per organitzar un tren especial amb la corresponent rebaixa de preus, car això mateix ha aconseguit per al viatge de vinguda i altres excursions als voltants de Barcelona, en favor dels congressistes. Tocant la part econòmica, si la caixa del Congrés, en virtut de no haver rebut les subvencions que diverses entitats i corporacions li havien promeses (per sentir dir), no estava en condicions de pagar el viatge als congressistes, quina despesa representava per ells pagar-se el bitllet que segurament no hauria valgut més d'una pesseta? No es pot al·legar que era indispensable pagar-lo el Comitè, per quant en la funció del Teatre Romea, tot i essent un acte oficial del programa en honor dels congressistes, els feren pagar les butaques a dues pessetes. Amb més raó podien pagar-se el viatge a Vilassar, deixant llibertat als congressistes respecte a l'assistència, com es fa en tots els altres actes.

Quant a la despesa de Vilassar, ja havíem dit que Vilassara Stelo subvencionava la festa i que, a tal fi, hauria obert una subscripció, ja que les despeses relativament eren poques aixecant un envelat en combinació amb la festa de Montserrat.

Passem a l'altre: **Les inoportunitats que tindríem per encabir tantes persones dintre d'un envelat en època calorosa, la inseguretat del temps, etc.** És la primera vegada que sentim afirmar que un envelat és més calorós que una sala tancada, com és el Saló de Llotja de Barcelona. Aquest fet és tan palpable que no cal més comentari. Respecte a la capacitat de l'envelat, va comprovar-se en la nostra Festa Major, en ocasió d'una funció d'òpera que hi tingué lloc, que era prou gran per encabir-hi dues mil o més persones, en tant que els assistents al Saló de Llotja, per referències, no varen passar de mil cinc-cents. No diem res de la novetat que ofería als congressistes la celebració dels Jocs Florals en un típic envelat a la catalana. Quant a la inseguretat del temps, ah!, un argument de tant de pes no podíem contestar-lo sinó dient que per gran casualitat no va ploure, i en l'envelat de plaça tothom pogué ballar aquella tarda sense cap mena de contratemps. D'altra part, el Comitè va organitzar diferents números que era precís executar-los a l'aire lliure. Si que el temia, el temps! Creiem que tot el poble de Vilassar ja va fer-se càrrec al seu temps de la resposta que avui donem i que només per amor a l'esperanto no publicàrem abans del Congrés, a fi de no entorpir les seves tasques.

Però falta encara comentar aquell **etcètera** tan significatiu amb què dóna acabament a la sèrie d'arguments exposats. Segurament, veia ell mateix que dits arguments no tenien cap valor; hi manca el principal que volgué amagar: hi falta allò de que *la raison du plus fort est toujours la meilleure*. Quan veié que Vilasara Stelo s'havia esforçat tant en l'adquisició de premis per als Jocs Florals i que preparava una festa tan esplèndida, va dir-li que per disciplina no tirés res endavant sense l'aprovació del Comitè de Barcelona, amb què va arribar dia que dit Comitè li usurpà la iniciativa, s'aprofità dels molts treballs que Vilasara Stelo tenia ja fets i s'aproprià tots els mèrits de l'organització de dita festa, que va resultar la millor del Congrès.

Prou aconseguí posseir Vilasara Stelo el millor local del poble per oferir-lo als *samideanos* estrangers, però tot ha estat en va perquè el Comitè «no ha volgut que Vilassar s'emportés el bon nom que de dret li pertanyia i la glòria d'haver allotjat els Primers Jocs Florals Internacionals Esperantistes.»

Després d'aquest «memorial de greuges» hi ha la següent notícia:

«Amb motiu del V Congrès Esperantista de Barcelona aquesta Societat [«Vilasara Stelo»] ha rebut la visita de diversos esperantistes estrangers que han vingut a la nostra vila d'excursió pels voltants de la capital. Quatre d'ells, anglesos, prodigaren molts elogis al nostre poble, i fins decidiren quedar-s'hi una setmana, durant la qual feren excursions per aquests contorns i alguns passeigs per mar. El dia 24 sortiren cap a París i Londres, encantats de Vilassar i molt agraïts al president de «Vilasara Stelo», en Josep Pujol Mascaró, que els atengué en tot i per tot».

No tenim coneixement que s'hagués publicat cap més número de la revista local *Fides*. És possible que fos així, donat que primordialment era el portaveu de la societat esperantista Vilasara Stelo en les seves gestions d'organització dels Jocs Florals, i que acabava de rebre l'immerescut menyspreu per part del Comitè barceloní del V Congrès Mundial Esperantista.

A més de les notícies referents a Vilassara Stelo, *Fides* publicà col·laboracions literàries en prosa i en vers, i en la seva «Secció Local» unes interessants notes relatives a les diverses entitats de la població (Foment Vilassarenc, Centre Catòlic, Centre Republicà Federal, Ateneu

Vilassanès de la Classe Obrera) i notícies diverses com Renovació del Consistori, espectacles al Teatre Circo, Religioses, Cinematògraf, Sometent...

L'any 1909 s'imprimí, en català, el reglament de la Societat Esperantista Vilasara Stelo de Vilassar de Mar. És un fulletó de 125 x 185 mm, de dotze pàgines més quatre de coberta, estampat a la impremta La Moderna de Josep Fors, del mateix Vilassar de Mar. És datat el 14 de maig del 1909 i signat per Josep Pujol Mascaró President, i Joan Batllori Martí Secretari.

Malgrat el revés, la societat Vilasara Stelo continuà i l'activitat esperantista a Vilassar de Mar seguí durant anys. El 1915 s'edità el llibre *Anotaciones Gramaticales de Esperanto* redactades per mossèn Joaquim Coll Agramunt, professor d'esperanto a la Universitat de Barcelona. El fet destacable per a nosaltres és que va sortir de les premses de la Impremta Collet, de la nostra població.

Així com en els escrits en esperanto que apareixen a la revista *Fides* no hi ha els caràcters especials que usa la llengua internacional, com la *ĉ*, la *ĝ*, la *ĥ*, la *ĵ* i la *ŝ* amb accent circumflex, i la *ŭ* amb accent breu, en la publicació del 1915 aquestes lletres especials ja hi són usades, senyal que la quantitat d'impresos en esperanto sortits de les premses de Vilassar de Mar era prou important per empènyer les petites impremtes que aleshores hi havia a Vilassar de Mar a adquirir a les «fundicions» tipogràfiques aquells alfabets especials.

Quan l'autor d'aquest breu estudi que teniu a les mans va entrar, a la postguerra, d'aprenent a la impremta Garcia, successora de la impremta Collet i de la impremta Fors, els ja veterans artesans que hi treballaven, i que havien après l'ofici en ambdós històrics tallers, entenien encara l'esperanto, només pel fet d'haver passat per les seves mans tants escrits en la llengua internacional...

En la postguerra, el 1947, Josep Pujol Mascaró, àlies «senyor Pujolet», encara va intentar impartir un curs d'esperanto a l'Ateneu del nostre poble, però la migrada inscripció d'alumnes va tirar per terra el projecte: eren mals temps. Amb el pas dels anys, entre els nostres convilatans s'ha anat esborrant el record del passat esperantista de Vilassar de Mar.

Tardor del 2009.

Fe d'Espéme. 09.

Any 1

N.º 1

Vilassar de Mar, Abril de 1909.

Revista mensual

ARTS

CIENCIES

ESPERANTO

LITERATURA

NOVES LOCALS, etc.

FIDES

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ SUMARI ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

DEU-VOS-GUART! = ESPERANTO = EL VER ENTUSIASME = WALZ = ESTUDI LITERARI = AMOR ETERN = A UNA VISIÓ QUE 'S PERT = MARGARIDA = DE CULTURA MUSICAL = AVEGACIÓ = FLORAJ LUDOJ = LOCALS.

Redacció: Carrer de St. Roch, 22 bis

Administració: Carrer de la Era, 4

UN RAL